

УДК 37.091.3:78.089]:028.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-1.4>**Т. І. Гризоглазова**кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ МУЗИЧНОГО ТЕКСТУ

У статті актуалізовано необхідність формування навичок читання музичного тексту, які є досить важливими в музично-виконавській діяльності піаністів. Зазначено, що читання нотного тексту відкриває широкі можливості для ознайомлення й осягнення нових музичних творів, самостійного їх опрацювання. Автор узагальнює сутність читання нотного тексту з аркуша. Вказано, що в науково-методичній літературі висвітлювались окремі аспекти зазначеного процесу. Сьогодні вимогою часу є створення цілісної методики формування навичок читання нотного тексту з аркуша. У статті представлено авторську методику формування в учнів і студентів навичок читання нотного тексту, ефективні методи та прийоми, які спрямовані на послідовний розвиток зазначених навичок: від оволодіння нотною графікою до художнього відтворення змісту музичного твору. Методика передбачає п'ять послідовних етапів формування навичок читання музичного тексту: перший етап – швидке оволодіння нотною графікою (мелодичними лініями різних типів, конфігураціями мелодичних малюнків; графічним зображенням інтервалів, акордів, вертикальних комплексів; типів фактури, ритмічних малюнків); другий етап – розвиток техніки прискороного сприймання нотного тексту смисловими фразами; третій етап – встановлення слухо-клавіатурного зв'язку (бачу – чую – граю) – утіленням зорових і слухових уявлень у моторних діях виконавця; четвертий етап – оволодіння технікою безперервної гри; п'ятий етап – художнє відтворення змісту музичного твору. На цьому етапі акумулюються навички, набуті учнем або студентом на попередніх етапах. Кожен наступний етап характеризується більш високим рівнем сформованості зазначених навичок, складовими елементами яких є: техніка прискороного читання нотної графіки, структурне охоплення нотного тексту, вільне орієнтування на клавіатурі, техніка безперервної гри, когнітивні навички, пов'язані з умінням спрощувати нотний матеріал, зберігаючи водночас основні змістові елементи фактури, здатність до відтворення художнього змісту незнайомого музичного твору.

Ключові слова: поетапна методика, навички, методи та прийоми читання нотного тексту з аркуша.

Постановка проблеми. Читання нотного тексту з аркуша є важливою частиною музично-виконавської діяльності, яка відкриває широкі можливості для ознайомлення з музичною літературою, отримання нових музично-слухових вражень, цілісного осягнення образів, ідей музичних творів, розширення загальномузичного кругозору, уявлень про стилі та жанри, розвитку музично-творчих здібностей. Збагачуючи виконавський досвід учня, читання музичного тексту відіграє найактивнішу роль у процесах пізнання, розвитку музичних здібностей, виконавських навичок, створює передумови для самостійного музикування.

Аналіз сучасної практики фортепіанного навчання учнів і студентів свідчить про недостатню увагу до питань розвитку навичок читання нотного тексту. З огляду на це зазначена тема набуває актуального значення та стає важливою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання навчання читати ноти з аркуша розглядали О. Алексєєв, Т. Беркман, Ф. Брянська, Р. Верхолаз, Л. Веспремі, Т. Єгоров, Т. Камаєва, М. Лерман, Б. Милич, І. Рябов, С. Смірнова, І. Толкачова,

Л. Хейвл, Р. Хорунжа, К. Цатурян, Г. Ципін та інші вчені, у працях яких висвітлювались окремі педагогічні та методичні аспекти зазначеного процесу. Водночас його складність і багатогранність зумовлюють необхідність розроблення методики формування навичок читання нот з аркуша.

Сьогодні чимала увага науковців і педагогів приділяється підвищенню якості музичної освіти. Утім, у їхніх працях висвітлюються тільки окремі аспекти читання нотного тексту з аркуша, поза увагою залишається значне коло проблем, пов'язаних із формуванням навичок читання музичного тексту. Тож саме нині на часі є методика формування зазначених навичок, наявність яких має вирішальне значення для музичного розвитку учнів і студентів.

Метою статті є висвітлення змісту методики поетапного формування в учнів і студентів навичок читання нотного тексту.

Читання нотного тексту з аркуша – це різновид музично-виконавської діяльності, особливістю якої є безперервність процесу гри, а метою – розкриття в загальних рисах художнього змісту незнайомого музичного твору.

Оволодіння навичками читання музичних творів – це складний, довготривалий процес, що вимагає спрямованого педагогічного впливу та має забезпечуватися відповідною методикою. В основу розробленої методики покладено поетапне формування в учнів і студентів навичок читання нотного тексту.

Перший етап – швидке оволодіння нотною графікою. На цьому етапі потрібно навчити учня швидко схоплювати нотний текст:

- мелодичні лінії різних типів (послідовний, висхідний, низхідний рух звуків, ламані лінії тощо);
- конфігурації мелодичних малюнків (охоплення горизонталі).

Швидке зчитування варто розвивати на прикладах мелодій музичних творів, різних за характером і жанром. Подібно до словесного тексту, де навчають учня бачити не тільки окремі букви, але й склади, а потім – слова, потрібно вчити вдивлятися не лише в кожну окрему ноту, а охоплювати «музичні слова» – мотиви, а далі – фрази.

Досягнути швидкого охоплення мелодичних малюнків і ліній можна завдяки розвитку вмінь уважно вдивлятися та миттєво аналізувати мелодичний малюнок, у якому є: елементи гаммоподібного руху, мелодичні чи секвентні повторення певних мотивів, інтервальні стрибки, ламані арпеджіо та інше. Варто звернути увагу учня на те, що в мелодіях маршу або танцю часто повторюються короткі мотиви, фрази, ритмічні малюнки. Така робота потрібна задля того, щоб навчити учня бачити мелодичний малюнок або його елементи, а не читати окремі ноти.

Водночас доцільно використовувати зорові вправи: учитель пропонує учню прочитати фрагменти мелодичних конфігурацій і запам'ятати їх.

Подальша робота має бути спрямована на те, щоб навчити школяра швидко охоплювати:

- вертикаль нотного тексту – графічне зображення інтервалів, акордів, вертикальних комплексів. З метою швидкого охоплення інтервалів спочатку доцільно вчити учня зчитувати в тексті секунди, потім – терції, далі – кварта, сексти, квінти, октави. Можна пропонувати запам'ятати певний інтервал, далі – швидко зчитувати його в нотному тексті в різних октавах, регістрах та інше. Швидке читання акордів – тризвуків, секстакордів, септакордів тощо – можна розвивати на прикладах вправ, побудованих із фрагментів музичних творів, які містять різноманітні акорди;

- типи фактури, які засвоюються завдяки спрямуванню уваги школяра на фіксування графічних контурів різних формул фортепіанної фактури: гамм, арпеджіо, акордів, альбертієвих басів та іншого. Поступово в зоровій, слуховій і моторній пам'яті учня має накопичуватися запас типових зворотів, фактурних формул;

- ритмічні малюнки (серії ритмічних вправ, які містять типові ритмічні схеми).

На цьому етапі має бути відпрацьовано швидкість і точність рухової реакції на зоровий і слуховий образ. Й. Гофман радив читати з аркуша якомога швидше, навіть коли спочатку й будуть траплятися деякі помилки та неточності. Під час швидкого читання розвиватиметься зір, здатність «охоплювати» з першого погляду – а *prima vista*, а це, відповідно, спростить читання деталей.

Варто зазначити, що такі вправи на зорове, музично-слухове та рухове освоєння нотної графіки розвивають і активізують сприймання учнів, автоматизують виконання елементів тексту. Читання з аркуша – це навички, що тлумачаться як дії, складові частини яких у процесі цілеспрямованих вправлянь і повторень стають автоматизованими.

Другий етап спрямований на розвиток техніки прискореного сприймання нотного тексту смисловими фразами. На цьому етапі треба навчати учня синтезувати матеріал, тобто зчитувати не окремі ноти або акорди, а смислові групи нот – мотиви, фрази, адже для того, щоб читати музичний текст, учень повинен уміти швидко групувати ноти, об'єднувати їх за змістом.

Третій етап пов'язаний із встановленням слухоклавіатурного зв'язку (бачу – чую – граю) – утіленням зорових і слухових уявлень у моторних діях учня-піаніста. На цьому етапі потрібно розвивати відповідні навички виконавської техніки читання нотного тексту: миттєву рухову реакцію, вільне орієнтування рук і пальців на клавіатурі у знаходженні топографії нот, акордів, фактурних комплексів («сліпий метод» гри). Необхідно привчати учня якомога менше дивитися на клавіатуру, мати її в полі зору, мінімізувати зоровий контроль задля того, щоб зосередити свій невідривний погляд на нотному тексті. Саме невідривність погляду виконавця від нотного тексту є суттєвою вимогою, якої потрібно дотримуватися в читанні нотного тексту. Для цього учень має володіти й аплікатурною технікою – уміти миттєво обрати аплікатурний варіант. Необхідних аплікатурних навичок він набуває під час вивчення гамм, арпеджіо, акордів, освоєння позиційних формул та іншого. Часто невдала аплікатура спричиняє труднощі читання музичного тексту.

Четвертий етап – оволодіння технікою безперервної гри. Для досягнення безперервної гри доцільним є використання методів: «забігання поглядом уперед», «фотографування». Суть методу «забігання очима вперед» полягає в тому, що педагог веде олівцем над нотним текстом, випереджаючи те, що прочитує цієї миті учень, привчаючи його до зорового випередження та безперервного виконання.

Є приклади надзвичайно розвиненого випереджального бачення. Зокрема, видатний піаніст Ф. Ліст, виконуючи незнайомий твір, умів пробігти очима нотний текст на вісім тактів уперед.

Суть методу «фотографування» полягає в такому: педагог показує учневі певний фрагмент

нотного тексту, а потім закриває його аркушем паперу для того, щоб учень запам'ятав його і зіграв. Утримування в пам'яті фрагменту твору дає змогу забігати вперед та здійснювати розвідку очима.

П'ятий етап – осмислене та художнє відтворення змісту музичного твору. На цьому рівні учень-піаніст має навчитися передати у своєму виконанні характер і темп, точну артикуляцію, фразування, нюансування, тобто розкрити в загальних рисах художньо-образний зміст музичного твору. Тут акумулюються навички, набуті ним на попередніх етапах.

Отже, кожен наступний етап навчання характеризується більш високим рівнем засвоєння блоку знань, умінь і навичок, складовими елементами яких є:

- техніка прискореного читання нотної графіки;
- сприймання музичного тексту за смисловими фразами, структурне охоплення нотного тексту;
- вільне орієнтування на клавіатурі;
- автоматизм у виконанні основних фактурних і технічних формул, апікатурних варіантів;
- техніка безперервної гри;
- когнітивні навички, пов'язані з умінням скорочувати та спрощувати нотний матеріал, зберігаючи водночас основні змістові елементи фактури;
- здатність до відтворення в загальних рисах художнього змісту незнайомого музичного твору.

Дієвими методами розвитку навичок читання музичного тексту є: читання з аркуша в ансамблі з педагогом, практичний метод вправ.

Варто зазначити, що чим більше учень буде читати нотної літератури, тим більш розвиненими будуть зазначені навички. «Найкращий спосіб навчитися швидко читати – це якомога більше читати», – стверджував Й. Гофман [2, с. 150].

Першочергове завдання – зробити заняття з читання музичних творів захопливими, цікавими,

виховувати в учня потребу пізнавати щось нове. Ці твори, говорячи словами В. Сухомлинського, не для запам'ятовування, не для заучування, а просто для потреби мислити, пізнавати, відкривати, осягати, дивуватися.

Висновки і пропозиції. Отже, читання музичного тексту – це синтез зорової, музично-слухової й рухо-моторної сфер виконання за активної участі уваги, пам'яті, інтонування, творчої уяви виконавця, спрямованої на розкриття художнього змісту музичного твору. Сформовані навички читання нот значно розширюють межі пізнання музичної літератури, поглиблюють виконавський досвід, створюють передумови для самостійного музикування. Подальшого розроблення та обґрунтування потребують педагогічні умови, методи формування навичок читання музичного тексту в учнів і студентів.

Список використаної літератури:

1. Голованов В. Техника беглого чтения нот. Москва : Композитор, 2002. С. 46.
2. Гофман Й. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. Москва : Классика – XXI, 2007. 192 с.
3. Камаева Т., Камаев А. Чтение с листа на уроках фортепиано. Москва : Классика XXI, 2006. 95 с.
4. Толкачева И. Навык чтения нот с листа. Музыкальная педагогика. Р. н/Д. : Феникс, 2002. 288 с.
5. Цатурян К. Чтение с листа. Теория и методика обучения игре на фортепиано. Москва : ВЛАДОС, 2001. С. 126–138.
6. Чтение с листа в классе фортепиано: 1–2 кл. / И. Рябов, С. Рябов. Киев : Муз. Украина, 1988. 64 с.

Hryzohlazova T. Methods of forming the skills of reading a musical text

The article actualizes the need to form the skills of reading a musical text, which are very important in the musical performance of pianists. It is noted that the reading of the musical text deprives a wide range of opportunities for acquaintance and comprehension of new musical works, their independent processing. The author generalizes the essence of reading the musical text from the sheet. It is indicated that some aspects of this process were covered in the scientific and methodological literature. Today, the requirement of time is to create a holistic method of forming the skills of reading music text from a sheet. The article presents the author's method of forming students' skills of reading musical text, effective methods and techniques aimed at the consistent development of these skills: from mastering musical graphics to artistic reproduction of the content of a musical work. The method involves 5 consecutive stages of forming the skills of reading musical text: the first stage – rapid mastery of musical graphics (melodic lines of different types, configurations of melodic patterns; graphic representation of intervals, chords, vertical complexes; texture types, rhythmic patterns); the second stage – the development of the technique of accelerated perception of musical text with semantic phrases, the third stage – the establishment of auditory- keyboard communication (see – hear – play) – the embodiment of visual and auditory representations in the motor actions of the performer; the fourth stage – mastering the technique of continuous play; the fifth stage is the artistic reproduction of the content of a musical work. At this stage, the skills acquired by the student in the previous stages are accumulated. Each subsequent stage is characterized by a higher level of formation of these skills, the components of which are: the technique of accelerated reading of musical graphics, structural coverage of musical text, free orientation on the keyboard, continuous playing technique, cognitive skills associated with the ability to simplify musical material, the ability to reproduce the artistic content of an unfamiliar piece of music.

Key words: *step-by-step method, skills, methods and techniques of reading music text from a sheet.*